

Plan för livsmedelskontrollen år 2026

Lagstiftningen ställer krav på att offentlig kontroll är effektiv, ändamålsenlig, riskbaserad och rättssäker. Offentlig kontroll innebär att kontrollera att livsmedelslagstiftningen följs i alla led bland annat genom inspektion, provtagning och revision. Målet med livsmedelskontrollen är säkra livsmedel. Av lagstiftningen framgår tydligt att det är livsmedelsföretagarens ansvar.

Österåkers kommun har kontrollansvar för ca 315 livsmedelsverksamheter inom skola, förskola, restaurang, omsorg, butik, tillverkning, import och dricksvatten, med flera. Under de senaste åren har en ökning av mindre verksamheter kunnat ses. Det är bland annat internetförsäljning och tillverkning i mindre skala. För första gången på många år ses en liten minskning av antalet registrerade livsmedelsverksamheter. Samtidigt gör övergången till kontrollfrekvens att antalet årliga planerade kontroller minskar samtidigt som kontrollerna blir mer omfattande. Många nya verksamheter har vid riskklassningen erhållit en låg frekvens och därmed glesare kontroller, medan befintliga verksamheter får en lägre kontrollfrekvens när de genomgått två fullständiga kontroller utan avvikelser med minst 12 månader emellan. En lägre riskklass innebär att det blir glesare mellan kontrollerna kommande år.

Kontrollerna ska omfatta hela verksamheten samtidigt som det inte finns någon rikt tid, motsvarande den tidigare årliga kontrolltiden. Det gör att varken inspektörer eller företagare kan förutse tid eller kostnad för kontrollen.

I arbetsuppgifterna inom livsmedelskontrollen ingår förutom den planerade kontrollen även handläggning av inkomna ärenden, frågor från allmänheten och livsmedelsföretagare, klagomål och utredningar om misstänkt matförgiftning.

Planeringen av kontrollen bygger på en aktuell och ändamålsenlig behovsutredning där alla ingående arbetsuppgifter är inlagda och tid har tilldelats livsmedelsverksamheten utifrån livsmedelsverkets klassificeringssystem baserat på risk och erfarenhet.

I verksamhetsplaneringen måste det även finnas utrymme för beredskap vid matförgiftningsutredningar, vattenburen smitta, RASFF (Rapid Alert System for Food and Feed), eller annan information om icke säkra livsmedel.

2017/625

EU 2017/625 om offentlig kontroll och annan offentlig verksamhet för att säkerställa tillämpningen av livsmedels- och foderlagstiftningen och av bestämmelser om djurs hälsa och djurskydd, växtskydd och växtskyddsmedel, den så kallade kontrollförordningen, är i stora delar en sammanslagning av flera av de kontrollförordningar som tidigare reglerade livsmedelskontrollen. Vissa förändringar är införda så som möjligheten att göra inköp under dold identitet, tystnadsplikt, samt uttrycken aktör och annan offentlig verksamhet. Men även bestämmelser om att den som utför offentlig kontroll har rätt till tillträde till områden och lokaler, samt åtkomst till upplysningar och handlingar även hos den som utför annan offentlig verksamhet. Annan offentlig verksamhet är annan verksamhet än offentlig kontroll som utförs av de behöriga myndigheterna, så som att bevilja tillstånd eller godkännanden samt att utfärda officiella intyg eller officiella attesteringar.

2021:176

Förordning (2021:176) om avgifter för offentlig kontroll av livsmedel och vissa jordbruksprodukter, avgiftsförordningen, reglerar att kontrollavgiften ska debiteras efter att kontroll har utförts men medger även möjligheten att debitera kostnader för inköp under dold identitet och iRASFF-larm. Kontrollavgiften omfattar även kostnader för annan offentlig verksamhet som hänger samman med kontrollen.

Mål och strategiska nyckeltal

Tillsynsområdet omfattas av kommunens övergripande mål och Miljö- och hälsoskyddsnämndens mål:

Under det övergripande målet Österåkers verksamheter präglas av hög kvalitet har Miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett mål som direkt avser livsmedelskontroll, Kundnöjdhet inom miljö- och hälsoskyddstillsyn, livsmedelskontroll samt avseende serveringstillstånd ska vara hög. Målet följs upp med indikatorn Företagsklimat enl. ÖJ (Insikt) - Livsmedelskontroll - Totalt, NKI.

Livsmedelskontrollområdet omfattas även av nämndens mål: Miljö- och hälsoskyddsnämndens verksamhet ska hålla hög rättssäkerhet och Tillgängligheten och enkelhet i kontakten med Miljö- och hälsoskyddsnämnden ska vara hög.

Under det övergripande målet Österåker är en trygg kommun för de som vistas, verkar och bor här omfattas livsmedelskontrollområdet av målet Miljö- och hälsoskyddsnämndens tillsyn ska leda till god lagfaterlevnad.

Förutom genom uppföljning nämndens mål följer nämnden området genom det strategiska nyckeltalet Registreringar av livsmedelslokal.

Behov

Från och med 2024 skrivs avgiftsbeslut efter varje genomförd kontroll. Nya beslut om kontrollfrekvens enligt nya riskklassningssystemet och nya provtagningsbeslut enligt dricksvattenföreskrifterna skrivs för alla nya och befintliga verksamheter där det meddelats förändringar eller där inspektören upptäcker att befintligt beslut inte stämmer med verksamhetens storlek eller aktiviteter.

Den nya e-tjänsten, FörRätt som ska underlätta för både företagen och miljö- och hälsoskyddsavdelningen att genomföra riskklassningen, har kraftigt försenats. E-tjänsten ska i framtiden användas för att anmäla nyregistreringar, avanmäla verksamheter och andra typer av förändringar.

Tid behöver avsättas under 2026 för uppsökande verksamhet, det vill säga att avregistrera verksamheter som upphört utan att låta avregistrera verksamheten och att fånga upp verksamheter som ännu inte är registrerade men som borde vara registrerade. Det kan handla om försäljning av bakverk, smörgåstårter och catering från egna hemmet, kontaktmaterialverksamheter eller små livsmedelsverksamheter med eget vatten. Inventeringen sker löpande genom omvärldsbevakning.

Sedan iRASFF infördes 1 mars 2018 har miljö- och hälsoskyddsavdelningen hanterat många fler livsmedelslarm än tidigare år. Livsmedelslarmen handlar oftast om odeklarerade allergener och ett återdragande av produkten. Livsmedelsinspektören har då i uppgift att kontrollera att berörda livsmedelsverksamheter tagit emot larmet och hanterat varan så som angivits i larmmeddelandet.

Resultatet rapporteras sedan i iRASFF-systemet, för varningsmeddelanden inom 48 timmar. Vid livsmedelslarm krävs snabbt agerande och snabb återkoppling för att inte fördröja ett återdragande och därmed utsätta konsumenterna för en risk. Vid fungerande rutiner för återkallanden hos livsmedelsverksamheten ingår inte uppföljningen i kontrolltiden och därmed kan inte livsmedelslarmen finansieras med kontrollavgifter.

Personella resurser

Beräkningar är gjorda på full bemanning och grundas i Livsmedelsverkets riskklassningssystem. Antalet livsmedelsverksamheter och deras sammanlagda kontrolltid ligger främst till grund för vilka personella resurser som krävs för livsmedelskontrollen. Den totala summan kontrolltid under kommande år summeras med övrig tid, såsom registrering, riskklassning och kontroll av nya verksamheter, klagomål och uppföljning av avvikelser, beslut och förelägganden samt RASFF, med mera. Kontroll som inte var planerad, det vill säga klagomålsbaserad kontroll eller uppföljande kontroll på grund av avvikelser beräknas öka med lägre kontrollfrekvens. Det är oklart hur stor ökning det kan handla om, men en uppgift om ca 20% av den planerade kontrollen har diskuterats. För livsmedelskontrollen är behovet för 2026 fortsatt mycket osäkert. En uppskattning är att behovet är mellan 2,5 och 2,9 årsarbetskrafter.

Miljö- och hälsoskyddsavdelningens effektmål

Effektmålen ersätts av Livsmedelsverkets indikatorer:

Riskbaserad kontroll: mäter att kontroller genomförs i proportion till de risker som finns för hälsa och redlighet, med särskilt fokus på högriskverksamheter.

Verkningsfull kontroll: mäter andelen avvikelser som åtgärdas inom ett år.

Rättssäkra myndighetsåtgärder: mäter andelen avvikelser som leder till överklagningsbara myndighetsbeslut.

Likvärdighet: jämför kontrollutfall mellan olika myndigheter för att säkerställa enhetliga bedömningar.

Efter kontroll och rapportering enligt det nya riskklassningssystemet ska det framöver vara möjligt för varje enskild kontrollmyndighet att genom uttag ur myndighetsrapporteringen till Livsmedelsverket, använda utfallet för egen uppföljning av kontrollen.

Miljö- och hälsoskyddsavdelningens nyckeltal

Minst 75 % av besöken bör vara oanmälda. Det nya riskklassningssystemet kan innebära att det blir svårare att uppnå målet eftersom fler kontroller kan komma att behöva vara föranmälda för att ansvarig person ska kunna närvara. Riskklassningssystemet är uppbyggt på att varje kontroll är riskbaserad och baserad på erfarenhet av livsmedelsverksamhetens alla delar för att verksamheten ska kunna erhålla en reducerad kontrollfrekvens efter konstaterad god efterlevnad. I de fall när alla delar av verksamheten ska kontrolleras eller vid revision av verksamheten kan ansvarig person behöva vara på plats vilket oftast kräver att kontrollen är föranmäld. Det är fortfarande uttalat att livsmedelskontroll i första hand ska ske oanmält, Artikel 9, punkt 4 EU 2017/625. Men i praktiken har det uppstått ett behov av flexibilitet. När kontroller utförs digitalt, så som bokade Teamsmöten, är det svårt att bedöma om en kontroll är oanmält eller inte.

Planerad kontroll

Under 2026 ska alla livsmedelsverksamheter kontrolleras utifrån det nya riskklassningssystemet som indelar verksamheterna i en kontrollfrekvens per fem år. Det innebär att en stor verksamhet kan erhålla tre kontroller per år medan en liten verksamhet kan erhålla en kontroll per fem år. Ett beslut om kontrollfrekvens gäller till dess att kontrollmyndigheten har fastställt en ny kontrollfrekvens. Kontrollfrekvensen fastställs löpande vid förändringar i omfattning eller aktiviteter och minst var femte år. Uppskattningsvis baserat på befintliga verksamheter och kontrollfrekvenser bedöms kontrollbehovet vid en jämn fördelning av kontrollerna över en femårsperiod utgöra cirka 210 planerade kontroller per år. Till det tillkommer kontroll av nya verksamheter, klagomål och uppföljning av avvikelser, samt RASFF.

Riskklass	Totalt antal verksamheter inom riskklassen inför 2026	Antal kontroller/år och verksamheter	Antal kontroller under en femårsperiod
DV1 (dricksvatten)	29	0,4	58
DV2	2	0,6	6
DV3	1	1	5
HK1 (huvudkontor)	2	0,2	2
HK3	1	1	5
SL1 (Restaurang, café)	98	0,2	98
SL2	57	0,4	114
SL3	47	0,8	188
SL4	72	1	360
SL5	8	2	80
SL6	6	3	90
TL1 (tillverkning, grossist)	8	0,4	16
TL2	4	1	20
TL3	1	2	10
Summa:	336	210,4	1 052

Tabellen visar hur riskklass och kontrollfrekvens fördelar de planerade kontrollerna över en femårsperiod.

Planerade projekt

Livsmedelsverket planerar och samordnar projekt för att öka effektiviteten i kontrollen och ge deltagarna kompetensutveckling och samtidigt få ett brett underlag för utvärdering.

Livsmedelsverket tagit fram fyra fokusområden som har brutits ned i gemensamma mål.

Aktiviteter finns ännu inte framtagna för alla målen.

Nedan finns de tre fokusområdena, deras tillhörande mål och miljö- och hälsoskyddsavdelningens aktiviteter för 2026.

Riskbaserad och likvärdig kontroll

- Mål 1: Livsmedelskontrollen blir mer riskbaserad
 - Miljö- och hälsoskyddsavdelningens aktiviteter.
 - Kontroll sker i enlighet med verksamheternas fastställda kontrollfrekvens.
 - Nystartade livsmedelsverksamheter ska prioriteras.
- Mål 2: Livsmedelskontrollen i Sverige blir mer likvärdig

- Miljö- och hälsoskyddsavdelningens aktiviteter.
 - Regelbundna samsynsinspektioner.
 - Regelbundna avstämningsmöten.
- Mål 3: Avvikelse hanteras mer effektivt och enhetligt
 - Miljö- och hälsoskyddsavdelningens aktiviteter.
 - Kontinuerlig uppföljning av att avvikelser följs upp.

Spårbarhet

- Mål: Kontroll av spårbarhet utförs mer effektivt och ändamålsenligt som en naturlig del av kontrollen, med fokus på att säkerställa livsmedelssäkerheten och konsumenters intressen.
 - Miljö- och hälsoskyddsavdelningens aktiviteter.
 - Livsmedelsinspektörerna genomför e-utbildningen ”Kontroll av bedrägliga och vilseledande ageranden”.
 - Kontinuerlig uppföljning av att spårbarhet kontrolleras.
 - Förvaring, hantering och utlämnande av animaliska biprodukter som uppstår på livsmedelsanläggningar. Då Österåkers kommun inte har några livsmedelsverksamheter med större risker gällande animaliska biprodukter sker kontrollen i liten omfattning. Under 2026 utförs kontroller av animaliska biprodukter i första hand på livsmedelsbutiker som styckar och förpackar animalier.

Beredskap

- Mål: Kontrollmyndigheterna har förbättrad förmåga att hantera samhällsstörningar, även i kris och krig.
 - Miljö- och hälsoskyddsavdelningens aktiviteter.
 - Livsmedelsinspektörerna deltar i webinarier om beredskap under 2026.
 - Livsmedelsinspektörerna genomför e-utbildningen ”Livsmedelskontroll vid kris och höjd beredskap” under 2026.
 - Miljö- och hälsoskyddsavdelningen uppdaterar sin beredskapsplan enligt Livsmedelsverkets handbok Livsmedelskontroll vid kris och höjd beredskap.
 - Livsmedelsinspektörerna genomför minst en beredskapsövning under kommande år.

SILK (samverkansgrupp inom livsmedelskontrollen) inom MSL (Miljösamverkan Stockholms län) har inte tagit fram något projekt med provtagning inför 2026.

Gemensamma mål 2026

Mer information om operativa målen går att läsa i den fleråriga kontrollplanen eller på NKP-webben, <https://www.livsmedelsverket.se/foretagande-regler-kontroll/sa-kontrolleras-ditt-foretag/nkp-webben>.

Finansiering

Principen är att livsmedelskontrollen ska finansieras genom avgifter och att övriga tillsynsuppgifter ska finansieras genom anslag. Avgiftsfinansiering ska bland annat ske genom:

- Avgift för registrering,
- Kontrollavgift för planerad kontroll,

- Avgift för kontroll som inte var planerad och klagomålsbaserad kontroll som är befogad.
- Avgift för annan offentlig kontroll.

Kontrollavgiften bygger på timtaxa. Avgiften ska täcka kostnader som uppstår direkt vid genomförande av planerad kontroll och finansiera vissa overheadkostnader. Det är till exempel provtagning, mätutrustning, viss administration, bilresor, lokaler och ledningssystem. Timtaxan ska därför sättas så att både kontrolltiden och vissa overheadkostnader finansieras genom avgiftsuttaget.

Brottsförebyggande arbete

Inom livsmedelskontrollen ingår att söka efterlevnad av lagstiftningen och att upptäcka och undanröja fusk. Inom livsmedelskedjan kan fusk förekomma i många olika former. Bland bedrägligt förfarande eller livsmedelsfusk kan bland annat ses:

1. Manipulerad information om kvalitet eller tillverkningssätt,
2. Överskridande av den angivna produktionen,
3. Stöld för att sedan sälja vidare i andra hand,
4. Olaglig import,
5. Oregistrerad verksamhet,
6. Saluförande på en marknad som inte är den avsedda,
7. Produktionssätt som är snarlik en ”äka” varas,
8. Produktion under förfalskat varumärke eller utanför standardiserade former,
9. Saluföra livsmedel som är otjänliga och innebär potentiell hälsofara, exempel genom att återinföra animaliska biprodukter in i livsmedelskedjan,
10. Sälja stulet eller svartslaktat kött samt tjuvskytte,
11. Paketera och saluföra utan ursprungsmärkning,
12. Ändra bäst-före datum,

Vid livsmedelskontrollen ska inspektören alltid göra kontroll inom områden som berör den aktuella verksamhetens utbud för att på så sätt förebygga eller förhindra brottslig gärning.

Livsmedelsfusk kan utgöra en hälsofara eftersom fusket sker i det fördolda och bedragare eventuellt använder okonventionella metoder vilket innebär att eventuella hälsorisker är svåra att bedöma

Livsmedelsbedrägerier kan ske systematiskt och ibland i organiserad form. Det kostar samhället minst 13,6 miljarder kronor per år, vilket motsvarar 3 procent av branschens omsättning. Den verkliga kostnaden kan vara högre ([L 2025 nr 21 - Livsmedelsbedrägeri och dess samhällskostnader](#)).

Samverkan

Samverkan sker genom deltagande i SILK (samverkansgrupp inom livsmedelskontrollen), STONO (Stockholm nordostkommunerna), SPAT (Norrvattenkommunerna) samt gemensamma utbildningar med grannkommunerna.

/LL 2025-12-23

/ML 2024-12-30